

и проблеми и най-богата на грешки. В разрез с реалното състояние на нещата българските силаботонични размери са представени със задължителност на ударените гласни, което заедно с няколко прости грешки в акцентния анализ е довело до главомаймащото твърдение, че стихът на Смирненски е троничен. Разрастването на относителния дял на троничните размери (дактил, амфибрахий, анапест) през 20-те години е изтъквано като част от общото движение на българската лирическа поезия по това време към битовото, просторечивото, грубоватото. След като средната дължина на думата в българския език е близо три срички, разсъждава авторът, троничните размери трябва да са най-естествените в българската поезия, а щом са най-естествените, логично е да бъдат пряк спътник на процеса на „оварваряване“. Подобни изводи могат да се правят само ако през последните сто години не е имало стихознание! В средата на миналия век Чернишевски мимоходом споделя изненадата си, че въпреки очакванията руският език със своята средно трисрична дума не изгражда троничните стихови размери като най-често употребявани и най-близо звучащи до разговорната реч. По-късно вече опитно бе доказано, че троничните размери наистина са по-рядко употребявани и действуват като ритмично по-подчертани, пообособени в сравнение с двоичните, а някои общи статистически проучвания разкриха тайната на това привидно противоречие — голямата и широко използвана възможност на българския ямб и хорей да употребяват по три последователни неударени гласни по-силната ритмична маркираност на троничните размери. Ето защо тези размери нито са най-естествените за литературното ухо на българина, нито пък са приносен спътник в антисимволистическия обрат на българската лирика. Обратното — прочитът на поезията от 20-те години показва, че те са най-здравосвързани с баладичната и романтичната струя у Фурнаджиев, Разцветников, Багряна... Опростителския крайности, които помрачаваха авторските постижения в областта на народната песен, тук направо zlepоставят възможностите на автора и на подхода му.

Погледнато от България към чужбина, трудно е да се прецени доколко „Очеркът“ ще задоволи навярзлата нужда на своя главен получател, чуждестранния специалист, от системен обзор върху българския стих. В границите на българското литературознание обаче неговите заслуги в права и обратна посока са очевидни. „Очеркът“ на Атанас Славов е първият наш

по-обемен труд, който онагледява възможностите и рисковете на количествения подход към стиха, и първият по-богат свод на количествени данни върху развой на българския стих. Наред с това „Очеркът“ е ако не първото, то поне първото убедително доказателство, че ако българската литературоведска обществена желее да бъде достоен научен отглас на националното ни поетическо богатство, дължна е час по-скоро да се заеме с организационното изграждане и професионалното издигане на своя стиховедски сектор.

Никола Георгиев

„КРИТИЧЕСКИ ПРЕТВОРЕНИЯ“

от ЛЮБЕН ГЕОРГИЕВ

Изд. „Бълг. писател“, 1974, 312 с.

Книгата на Любен Георгиев „Критически претворения“ може да бъде преценявана различно — по-високо или по-ниско, някои работи могат да бъдат и сериозно оспорвани. Но едно е безспорно — книгата не оставя равнодушен читателя си независимо дали е съгласен или не съгласен с мненията и оценките на автора. Любен Георгиев е неспокоен критик, у него няма заседналост, изчакване да се утай литературният процес и тогава да се събират скъпоценните камъни. Той е от тези, които рискуват да се хвърлят и в буйната вода, макар че шансовете за успех са много по-малки. Критик, който живее с радостите и болките на живия литературен процес, един от най-оперативните измежду нашите литературни критици. Притежава и силен полемичен нерв, който често го отвежда в най-горещите участъци на литературния фронт. Почти не е имало дискусия, в която Георгиев да не е вземал участие. В неговия критически обектив постоянно присъствува съвременната литература. Верността на тоя критик към съвременността е може би най-характерната му черта (въпреки че понякога се връща и към литературната история). Но ние говорим за основен творчески белег на тоя автор. И сборникът „Критически претворения“ е посветен изцяло на съвременната българска литература, на нейния тридесетгодишен социалистически период след победата. Книгата има два раздела: „Проблеми“ и „Портрети“. В първия раздел са разгледани някои от най-важните проблеми, които стоят пред днешното литературно развитие. На челно място е въпросът за положителния герой в социалистическата ли-

температура на сегашния етап. Разглеждайки този въпрос, Любен Георгиев находчиво го свързва с борбата на нашата марксистическа критика преди повече от тридесет години за литература, която да воюва за идеите на работническата класа. Нещастливо първата статия от сборника носи заглавие апела на Георги Бакалов към пролетарските писатели „Изобразете героичното!“. Героичното трябва да бъде основен обект на изобразяване и на съвременните български творци. Разбира се, въпросът за героичното в етапа на социалистическото строителство има други измерения, по-различни от тези, които важеха по времето на Бакалов. Главното, определящото обаче остава валидно. Литературата с всички сили трябва да подпомага движението на живота към висотата на комунистическия идеал. Много вероятно е наблюдението на Любен Георгиев, че въпросът за съвременния герой не е решен окончателно, нито теоретически, нито практически — въпреки големите постижения. „Днес теоретиките — пише Георгиев — пристъпват към въпроса за съвременния герой прекалено абстрактно и някак между другото, а критиците го заобикалят с банални преповторения или с „извинения“, че липсват примери, на които да се позовават.“ Прав е Любен Георгиев и в това, че не може да се приеме за съвременно едно произведение само защото действието в него става в наши дни. Съвременна е оная творба, която проправя път на новото и воюва за него. Точни са неговите забележки, че социално-класовите конфликти до известна степен отстъпиха място на психологическите, че много творци се пълзят по повърхността на живота, че не познават проблемите на нашето общество. Наблюдателността на критика го води и до един твърде интересен извод: „Изглежда, че съвременната литература наследява не само положителните страни на борческата революционна поезия на миналото, но и някои неизбежни слабости на самото й развитие, празнини, увлечения и пр.“ Затова, изтъква той, трябва по-често да се връщаме не само към това, което е утвърждавала марксистическа критика, но и към слабостите и опасностите, които е посочвала. Тая мисъл на Георгиев звучи твърде актуално. В статията има още места, които заслужават внимание — за хората на труда, които трябва да заемат главно място в литературата, за псевдосъвременността и т. н. И все пак имаме чувството, че и сам Любен Георгиев е заобиколил въпроса за съвременния герой, защото не е изложил свои мисли и разбирания за същината на този герой, не е дал своя трактовка за развитието на положителния герой на днешния етап на нашата литература. Статията е ценна преди всич-

ко със своя повик за съвременност в литературата, с патоса, с който се защитава водещата тенденция в нея.

На същия въпрос е посветена и следващата работа в сборника, „Спор за съвременността в книгите“, която е написана под формата на разговор между двама приятели. Тук отново се констатира липсата на достатъчно силни и привлекателни съвременни герои, на добро познаване на нашия живот. Любен Георгиев е против празните разговори за съвременността, според него трябва съсредоточаване на силите, истинска преданост към социалистическото съвремие, а не показно афиширане. Според критика терминът „свързване с живота“ не е точен, защото творецът трябва да живее този живот, а не да се свързва с него и да го наблюдава. И Ботев, и Яворов, и Никола Вапцаров не тръгват със специална цел да изучават живота, той е тяхна съдба, творчеството им е кръвно дело. Литературата не се прави с туристически екскурзии, тя трябва да се живее. Любен Георгиев не признава изкуствените конфликти, шаблонните образи. За него са еднакво вредни както лакировката на действителността, така и дегеронизацията, черногледството. Литературата е непрестанна борба, нейният главен герой трябва да бъде истински войн на новото: „Святото, истинното, безпрекословното за нас не е действителността, а идеалът“ — пише Л. Георгиев. Революцията е в постоянно настъпление, строителите на новото винаги ще се стремят към по-свършеното утре. Наистина нашата страна се преобразява, построени са стотици заводи, промишлени предприятия, кооперативи, но литературата не мож да даде адекватни художествени резултати. От тая находчива мисъл на Георгиев разбираме колко е труден въпросът за съвременната тема, как не бива автоматично да го свързваме с икономическите и социалните резултати, които са много по-значителни.

Любен Георгиев е един от малцината наши автори, които се занимават с проблемите на критиката. И в тая си книга той се спира на днешното състояние на литературната критика. Статията „Отговорността на критиката“ е посветена на нейното тридесетгодишно развитие в епохата на социалистическа България. Познаващ добре историята на българската критическа мисъл, Любен Георгиев сочи солидните традиции, оставени от нашата марксистическа критика и от критици като Нешо Бончев, Иван Шишманов, д-р Кръстев, Александър Балабанов, Симеон Радев, Михаил Арнаудов и др. Тая статия на Георгиев има преди всичко обзорен характер. Но тя дава представа за трудното израстване на днешната наша социалистическа критика, за нейното непре-

станно живее с успехите и неуспехите на социалистическата литература. В процеса на овладяване на новата социалистическа литература особено полезни се оказват уроците на Д. Благоев, Г. Бакалов, Т. Павлов. Затова критикът призовава по-често да се връщаме към тях. Любен Георгиев разглежда приноса на различните поколения критици в следдетоосептемврийската литература, пораженията на култа и догматизма, новия прилив в критиката след Априлския пленум. Нотки на съжаление извикват у нас празните страници в критиката, оставени по време на култовщината. Повечето от която и да било област критиката се нуждае от ведрa атмосфера, от простор. Георгиев нарича годините след Априлския пленум „време на буря и натиск, на пролетно размразяване и духовен ренесанс“. Най-важният резултат от този забележителен пленум според него е разкрепостяването на литературно-критическото мислене, разглеждането на действителни, а не на измислени проблеми. Тук авторът се спира на някои съществени черти на критическата личност, без които е немислимо истинското критическо дело — характер, вкус, позиция, талант. Той набляга особено на развитието на критика, на непрестанното негово обогатяване и творческо израстване. За Любен Георгиев критикът престава да бъде критик, когато спре да изненадва читателите си. Според Георгиев истинската критика е „творчество, импровизация, изкуство!“. Това е хубаво, но защо отрича използването на всякакви други способности в изследването на литературната творба и признава само един вид критика.

Любен Георгиев често обича да се спира на въпроса за намаляването на критичността в критиката, на псевдокритичността. Прав е и когато говори за отдръпването на редица известни наши критици от оперативната критика, за заместването им от хора неподготвени и случайно озовали се на критическото поле. Но не е прав, когато генерализира в статията „Критиката — призвание или препитание“: „... българската критика започва с Нешо Бончев, а завършва с Атанас Свиленов“. Ибощо на много места Георгиев демонстрира пренебрежението си към младата критика. Той пропуска такива имена като Здравко Чолаков, Енчо Мутафов, Светлозар Игов, Здравко Недков. Книгите на Здравко Чолаков и Светлозар Игов „Дебютната вълна“ и „Високо при извора“ бяха приети с одобрение, предизвикаха необичаен интерес. Вярно е, че когато е писал тази си работа Л. Георгиев, техните книги не бяха излезли, но той, изглежда, е подминавал и работите им в печата. Любен Георгиев нерядко е склонен към лесно генерализиране, към

неверни обобщения. Такъв е случаят и със статията „Черно на бяло“ („Кинокритиката на Емил Петров“), която предизвика основателни възражения от страна на специалистите. Трябва да признаем едно качество на критика Л. Георгиев, а то е смелостта. Но нерядко той изказва прибързани съждения, както в случая с Емил Петров. Много пъти Георгиев подчертава, че критиката не е само „движеща се естетика“, но и воюваща етика. Над всичко според него критиката трябва да предявява висока възискателност — идейна и художествена. Само тогава тя ще може да изпълнява своята висока мисия в литературата. И в другите си статии „Положителната роля на отрицателната критика“, „За вкуса и морала на рецензента“ Л. Георгиев отново набляга на намалената критичност в критическите писания, на морала и отговорността на литературния критик. Критиката трябва да бъде тържествено на марксистко-ленинските принципи в естетиката, форма на партийно ръководство на литературата. Много вярно Георгиев забелязва, че литературната атмосфера зависи в голяма степен от литературната критика, че на големите критици от миналото никой не е създавал специални условия за творческа работа. В статията си за литературната критика Л. Георгиев набляга преди всичко на въпроса за повишаване на възискателността и разширяване на мястото на литературната критика, на овладяването на критическото майсторство. Мислите, изложени от Георгиев в тези статии, са породени от ежедневната критическа практика, те нямат претенции за новост и оригиналност. Но те са особено полезни в сегашния момент, когато се позагуби критическата острота и авторитетът на критиката спадна.

Тази книга ни убеждава, че Л. Георгиев е по-добър в литературния портрет, отколкото в проблемната статия. С това не искаме да кажа, че всички портрети, включени във втория раздел на книгата, са еднакво сполучливи и еднакво значителни. За мен портретът на Димитър Димов „Стихията на анализатора“ е интересен преди всичко като проследяване на ранното творчество на писателя, на неговия аналитичен подход към света, който е толкова характерен още в първите му разкази и в романа „Поручик Бенц“. Но в тая работа има твърде много пререзказ, който разводнява изложението. От пререзказ страда и портретът на Камен Зидаров. Точно е наблюдението на критика, че: „В драматургията на Камен Зидаров се съблъскват навсякъде не само различни характери, стълкновението е между противоположните идеи.“ Сполучливи са портретите на Г. Джагаров, И. Пейчев, А. Геров. Особено впечатление прави портретът на Блага Димитрова. От портре-

тите на критици (Любомир Тенев, Емил Петров, Здравко Петров) със завидно умение и артистичност е уловен образът на Здравко Петров. В лириката на Георги Джагаров критикът вижда истинска реалитация на естетическите възможности на гражданската поезия. Джагаров проправя пътя, по който доходаха след това поети като Л. Левчев, Вл. Башев и др. Сложната поетическа личност на Иван Пейчев също се е удала на критика. С каква страст зачиства той поета от компрометиращи определения като упадъчен, колко уверено навлиза в лабиринтите на неговата поетическа самотниост, за да ни покаже един поет с „подчертано изявен характер, необикновено последователен в отстояването на естетическите си концепции“. Интересно е разгледана поезията на Александър Геров, поставена между новелите „Неспокойно съзнание“ и „4004 година“. Л. Георгиев се спира на философско-политическите възрения на поета, на неговия стремеж да улавя диалектиката на живота, на непрестанното му търсачество. Георгиев ни убеждава, че в поезията на Александър Геров живее пълнокръвно нацията съвременник със своите истински конфликти и проблеми.

Както посочих вече, мисля, че най-пълно е проявил Л. Георгиев своето критическо майсторство в портрета на Блага Димитрова — „Гонитба на пропуснатите мигове“. Тая работа на критика е написана с дълбоко критическо проникновение, с интерпретаторска вещина. Критикът се е опитал да определи мястото на Блага Димитрова в днешната българска литература, да я извади от сянката на Багряна, където някои постоянно я поставят. Георгиев показва изяществото на нейната поезия, силната романтична струя, мисловната ѝ дълбочина. Той отделя подбавачо място и на белетристичните ѝ книги, които са нещо твърде характерно в съвременната ни проза. Критикът обръща внимание на философското задълбочаване в поезията и прозата на Блага Димитрова, на засилващия се критицизъм и драматизъм в тях.

Любен Георгиев има сполучливи попадения и верни оценки и за творчеството на Йордан Радичков в „Рисковете на художественото деформиране“. Но според мен у Георгиев има неразбиране за цялата художествена сложност на автор като Радичков, което е характерно и за други критици. Как може да се твърди, че Радичков е дошъл от „крайните участъци на нашата действителност“ („Спор за съвременността в книгите“). Това е предвзета теза. Творчеството на Радичков е заето със съвременни проблеми, но те са видени с радичковско око. Ние трябва да откриваме съвременността в прозата на

Радичков, а не да я прикриваме. Докога ще се предписват рецепти на Радичковата проза, когато тя е толкова жизнена и не се нуждае от рецепти. За съвременността в белетристиката на тоя голям наш творец писа още през 1965 г. във в. „Литературен фронт“ един от най-добрите познавачи на българската проза Тончо Жечев: „Радичков изтръгва трагични тонове от един жизнен процес на социално преустройство у нас през последните петнадесет години, на сблъскване на остатъците от задругарски, родови и обичайни представи у нашия селянин с новите начала на живота в една модерна страна, където за няколко години се извърши велико преселение към градовете.“ Радичков е зает със съвременни проблеми, и то много по-дълбоко от тези, които търси Л. Георгиев. Никой наш съвременен автор не е показал с такава внушителна художествена сила сблъска между старо и ново като Йордан Радичков. Ще посочим само цитирания „Козел“ и две от последните му работи „Страх“ и „Таралеж“. Както посочва Тончо Жечев, в прозата на Радичков има трагизъм, има дълбок разрез на едно преломно, разделно време. Факт е, че нашата критика стои още в периферията на Радичков, тя още не е разбрала дълбоката същина на неговото литературно откривателство, и то в съвременната тема. Това доказва и Любен Георгиев. Той пише: „Йордан Радичков трябва да бъде приет или отхвърлян, след като най-напред се навлезе в неговия силно условен свят, и да бъде съден според неговите закони, не по чужди.“ Изключително ценна мисъл, но тя не е взета пред вид именно от тоя, който я е изрекъл. Защото ето какво пише по-нататък Л. Георгиев: „Естетическа реалност е, че той се е дистанцирал от нашето съвремие, че си остана при старите хора с техния едновременен менталитет.“ Трябва много повърхностно да разбираме съвременността, за да твърдим подобно нещо. Тук Георгиев влиза в противоречие и със самия себе си, защото, както видяхме в началото, той е за изследване на действителни съвременни проблеми, а не на съчинени. Л. Георгиев цени „Барутен буквар“, но има предубеждения към „Козелът“ и „Заекът“. И той изпада в крайността на онези, които ценят останалите работи на Радичков, но недооценяват „Барутен буквар“. Нещо повече, Л. Георгиев стига до обидни съждения за автор от величината на Йордан Радичков: „Като не можеш да се домогнеш до чистия наивитет на митотворящото съзнание, все ще успееш да се изравниш до менталитета на ония, които дращят имената си по скалите...“ Мисля, че ще бъде съвсем кавалерско, ако Л. Георгиев вземе думите си обратно и в една от следващите си работи за Радич-

ков поиска извинение за обидните си и неверни съждения, и то не само за Радичков.

Разбира се, в една рецензия не е възможно да се изкажат всичките съгласия и несъгласия с една книга. Не успях да се спра на портрета на Здравко Петров, написан с артистична лекота и критическа страст, да изкажа своите възражения срещу статията за Емил Петров „Черно на бяло“ (която заслужено беше критикувана от други. Изобщо Любен Георгиев има тази слабост да се занимава и с области, където не е специалист — киното, театъра). Той изказа мисли за българското кино, които са, най-мекото казано, спорни, защото отгече възможностите на народа ни в една област, в която има и постижения, и творчески перспективи. Нихилизмът на автора в случая е осъдителен.

Едва ли е необходимо да се разглеждат всички работи в една книга. Важно е, че „Критически претворения“ е физиономична книга за своя автор, книга проблемна и в някои отношения дискусийна. В нея има доста верни решения, оценки и постановки, а неверните, надяваме се, някога авторът като привърженик на самокорекциите ще ги коригира.

Луко Захариев

ХИЛЯДОЛЕТНА ЛИТЕРАТУРА (СТУДИИ ЗА РАЗВИТИЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ОТ КИРИЛ И МЕТОДИЙ ДО СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ) ОТ ДОНКА ПЕТКАНОВА-ТОТЕВА Изд. „Наука и изкуство“, 1974, 288 с.

В новата си книга Д. Петканова-Тотева разглежда сравнително слабо прочути въпроси от историята на българската литература до XVIII в. Някои от студиите са посветени на по-общи проблеми, а други имат характер на конкретни историко-литературни изследвания. Но и в едните, и в другите проличава концепцията на авторката за цялостния процес на литературното ни развитие от IX до XVIII в., търсят се основните закономерности и непрекъснатостта на това развитие.

Книгата се открива с една статия, имаща по-скоро есеистичен характер — „Старобългарският писател и книгата“. С добре подбрани примери авторката разкрива отношението на средновековния книжовник към неговия труд, убеждението му в обществената значимост на книгата и нейното трайно значение.

Първият цикъл студии е посветен на проблема за отношенията между фолклора и литературата в Средновековието. На предно място е изнесен въпросът за различията и сходствата между народно и литературно творчество през тази епоха. Различията са разгледани в няколко точки: мирогледните позиции, съдържанието и жанровите форми; стилистиката; темпото и характерът на историческото развитие; спецификата на творческия процес и разпространението; средата на създаване и битуване. Авторката избягва опростяването на явленията — подчертани са някои типологични сходства, съпътстващи тези различия. Изхождайки от позицията, че фолклорът и литературата са две страни от духовната култура на народността, Д. Петканова-Тотева се спира на по-слабо изследвания въпрос за тяхната близост. Посочено е влиянието на народни исторически предания върху старобългарски литературни творби (Народното житие на Иван Рилски, Солунската легенда, Българският апокрифен летопис). Обратното влияние — на литературата върху фолклора — е разгледано на базата на апокрифите и повествователната литература.

Особено внимание заслужава тази част от студията, в която се проследява съществуващата „вътрешна близост, родствено-ност и начина на художествено пресъздаване“ (с. 28). Изтъкната е близостта по отношение изобразението на човека — липсата на характер, еднолинейното изображение, създаването на образи-образци, липсата на индивидуализация, наличието на общи места в различни произведения от различни епохи. Този въпрос е от изключителна важност и заслужава обстойно изследване, което, разбира се, е извън задачите на разглежданата студия. Възражения буди само една констатация: „Целта е не правдивото и многопосочно изображение на човека, а изразът на идеи, схващания и норми на поведение“ (с. 29). Отричането на правдивост в средновековното (литературно и фолклорно) изображение на човека изкуствено обеднява художественото творчество на епохата, незаслужено подценява неговите естетически особености. Средновековното изкуство е правдиво, но по своето, съобразено със спецификата на епохата, която го е създавала и на която то служи. Към неговата художествена правда трябва да пристъпваме със съответните критерии, а не да пренасяме механично изискванията, които предлагаме към класическото или съвременното изкуство.

По-нататък в студията се проследява близостта между литература и фолклор в областта на заимствуването и подражанието, наличието на стилистични клишета, устойчивостта на жанровите форми, есте-